

2.5. ФУТУР

У праиндоевропском није постојала посебна основа будућег времена, јер су се поједине глаголске основе везивале за вид (аспект), а не за временске релације. Стога се не реконструише заједничко праиндоевропско образовање футура. У појединим ие. језицима није се ни развило посебно футурско образовање (нпр. у хетитском будућа радња изриче се презентом). Између других језика постоји одређен паралелизам у образовању будућег времена. У грчком је карактеристика футура *-с-*, као и у старолатинском (*capsō* од *capio*, *faxitur* од *facio*; вокализам као у презенту) и у староирском (*-tess* „побећи ће“ < **tek-sō*, *e*-база; *ninsit* „они ће прати“, нулска база са редупликацијом према *nigim* „перем“ ~ *vīζω*). Постоје две претпоставке о пореклу ових сигматских футура

а) од дезидератива: у староиндијском постоје дезидеративи (глаголски облици који исказују жељену радњу), образовани суфиксом **-se/o-* од увек редуликоване, најчешће нулске базе, нпр. *dītsasi* „желиш да даш“ < **di-dH₃-se-si*. Како су иначе у прајезику примарни суфикси служили за извођење глаголског вида, а не временских категорија, узима се да је првобитно било значење дезидератива, који је, као и тематски презент, могао бити изведен од нормалне (ἐλεῦσομαι, стир. *-tess*) или од редуликоване нулске базе (стинд. *dītsasi*, стир. *ninsit*), а да се преосмишљење у значењски близак футур одвијало независно у појединим језицима. Сам индоирански је, као и балтски, за грађење футура преобликовао суфикс **-se/so-* у **s₂e/o-* односно *-s/si/s₂o-*: стинд. *bhaviṣyāti* „биће“, лит. *duōs*, *duosi* „даће“.¹⁴⁶

б) од конјунктива аориста: сигматски футур у грчком и италокелтском неки изводе од конјунктива сигматског аориста са првобитно кратким тематским вокалом (уп. 2.3, нап. 31). У прилог овој претпоставци иде то што један исти облик може изрицати значење коњуктива аориста и индикатива будућег времена,¹⁴⁷ а против ње говоре случајеви када се основа футура разликује од основе аориста као ἐλεῦσομαι : ἦλυθον (већ у прајезику нулска база, стинд. *áruhat*) или тип *tenō* < **tenesō* : ἔτεινα : **etensa*. Но у најмању руку може се узети да је грчки футур претрпео семантички утицај конјунктива аориста, преуевши од њега способност да изрази свршени вид; тиме се објашњава и чињеница да сам футур не гради свој конјунктив. Постоје, коначно, неколики асигматски футури у грчком који по пореклу јесу стари конјунктиви коренског аориста или презента са кратким вокалом атематске конјугације: ἔδομαι (хом. инф. през. атем. ἔδ-μεναι, стинд. *ádmī*, псл. *jěťь* < **ěd-mi*), по аналогiji према њему *πίομαι* и којне *φάγομαι*: ἔπιον, ἔφαγον; χέω : ἔχε(F)-α.

¹⁴⁶ Једини траг сигматског футура (или дезидератива) у старословенском је партицип **вѣшлѣ, вѣшлѣшти** < **bhū-s₂-ent-*, иначе се код свршених глагола футур изриче презентом, а код несвршених — перифрастичним конструкцијама типа **вѣдѣ носити, имамѣ пити, хошѣ видѣти**; наш футур типа *videću* развио се из ове последње конструкције.

¹⁴⁷ То је случај са словенским презентом свршених глагола који од језика до језика има значење коњуктива аориста и/ли индикатива футура (в. претх. нап.), нпр. рус. *пойдѣи* ‘поћи ћеш’, *если пойдѣи* ‘ако пођеш’.

2.5.1. Сигматски футур

Јавља се у два вида, као -σε/σο-футур и као „атички“ футур. Код Хомера то је практично једино футурско образовање; доцније у пасиву, делом и у медију бива замењено млађим образовањима. Футурска основа гради се од корена односно глаголске основе суфиксом -se/so-, иза назала и ликвиде најчешће -ese/o-. Првобитна је e-база, која се јавља код неких глагола једино у футуру, нпр. ἐλεύσομαι : хом. ἦλυθον, εἰλήλουθα, *πενθ-σο-μαι > πείσομαι : πάσχο, ἔπαθον, πέπονθα. Но најчешће се вокалски садржај подудара са активним и медијалним аористом: δείξω : ἔδειξα; у случајевима када то није e-база, ради се о секундарном уједначавању (κόψω, γράψω : ἔκοψα, ἔγραψα).

2.5.1.1. Контрактни футур

Футурска сигма се закономерно чува иза оклузива и -s-: δείξω, ἔσομαι, хом. ἔσ-σο-μαι, док је иза вокала реституирана по аналогiji, и то пре свега иза дугих (φιλήσω), по изузетку иза кратких (γελάσομαι). Иза кратких вокала она најчешће испада, пре свега у атичком (ἀπ-ολῶ), док је у којни често реституисана: ἀπ-олé-σω. Притом долази до контракције завршног кратког вокала основе са тематским вокалом („атички“ или „контрактни“ футур): ат. μενῶ, μενεῖ, хом. μενέ-ω: μένω; ат. ἐλῶ, ἐλᾶ < *ela-se/o-: ἐλάυνω. Кратак вокал пред футурском сигмом, -e- или, ређе, -a- своди се код двосложних коренова са e-базом у првом слогу закономерно на H₁ или H₂: ἐρῶ < *uere-sō : *uerH₁-; ὀλῶ < *ole-sō : *H₃elH₁-; τεμῶ < *teme-sō : *temH₁-; ἐλῶ < *ela-sō : *H₁elH₂-; πετῶ (πετάννυμι) < *peta-sō : *petH₂-. Како у овим случајевима ларингалу најчешће претходи лквида или назал, то -e- < *H₁ пренело се у грчком на готово све коренове и глаголске основе који се завршавају лквидом или назалом, иза кога није био никакав, или је био ларингал друге боје: хом. кере-εῖν, ат. κερεῖν : κείρω (*ker-); καμεῖται : κάμ-νω, ἔκαμον (*kemH₂-); ὀμεῖται : ὄμ-νυμι (ὄμο- < *H₃emH₃-): без дејства аналогije било би *кέρσω, *καμᾶται (тип на -άω), ὀμοῦται (тип на -όω). Напротив, код Хомера се спорадично јавља футур са сигмом од коренова на лквиду: ὄρ-σω : ὄρνυμι, уп. аор. ὤρ-σα. У јонскоатичком се „атички“ футур проширио на секундарне глаголе на -ίζω < *-id-īō: νομιῶ, првобитно вероватно *νομί-ω према ἐνόμισα као ἐλά-ω : ἔλα-σα, затим νομιῶ према τεμῶ, νομοῦμεν уместо *νομίομεν према τεμοῦμεν итд.

2.5.1.2. Дорски футур

У дорском дијалекту, а код неких глагола и у атичком, основа футура гради се помоћу суфикса -σεε/σεο-, насталог контаминацијом -σε/σο- и „атичког“ футура: ат. φευξοῦμαι.

2.5.2. Пасивни футур на -ησε/ο-, -θησε/ο-

Само два примера код Хомера: μιγήσεσθαι, иначе μ(ε)ίξεσθαι, δαήσεαι према пасивном аористу ἐδάην)¹⁴⁸ указују да развој пасивног футура у грчком пада након VIII в. п.н.е. Образује се од исте

¹⁴⁸ ἀλλ' ὅτε τάχ' ἔμελλε μιγήσεσθαι φυλάκεσσι „али мало пре него што ће dospети до стражара“ Ил. X 365 (десето певање или „Долонија“ сматра се познијим уметком); δαήσεαι, οὐδέ σε κεύσω „сознаћеш, и нећу од тебе скрити“ Од. III 187 (Одисеја се сматра неколико деценија млађом од „Илијаде“).

основе као пасивни аорист, са суфиксима -η- или -θη-, проширенима футурским формантом -σε/ο-, са медијалним¹⁴⁹ наставцима: μιγ-ή-σο-μαι : ἐ-μίγ-η-ν, τιμη-θή-σο-μαι : ἐ-τιμή-θη-ν.¹⁵⁰

¹⁴⁹ У дорском са активним — као и сам пасивни аорист.

¹⁵⁰ Ово образовање је готово потпуно потисло медиј сигматског футура као начин за изрицање будуће пасивне радње. Ипак у појединим случајевима чак у атичком облици као τιμήσομαι задржавају пасивно значење.